

Jolanta Pułka, Marcin Guzik, Magdalena Frączek

**PROGRAM PRZYJACIEL PARKU NARODOWEGO -
KONCEPTUALIZACJA, OPERACJONALIZACJA I REALIZACJA**

***Friend of the National Park Program – conceptualization,
operationalization and implementation***

The article presents an educational program called Friend of the National Park, which is the result of cooperation of Malopolska national parks (Babiogórski PN, Gorczański PN, Magurski PN, Ojcowski PN, Tatrzański PN) and two universities of Cracow (Andrzej Frycz Modrzewski Cracow University and University of Agriculture). Problematic gives the background to the program, context relations man – environment, adopted the concept of theoretical, methodological aspects of the construction program and experiential dimension of the implementation of the program on the basis of the program for the period from 1 May to 30 September 2015, mostly in the Malopolska national parks participating in the program. *Friend of the National Park* is dedicated to all school-age children who want to explore and know better connection between human beings, know more about the nature and everything what is around us. Children and their parents or teachers can joy together during the activities offered in summer by the Malopolska National Parks.

Key words: environmental education, designing programs, school – age children

Wprowadzenie

W ostatnich latach zmienił się sposób rozumienia, postrzegania i doświadczania przyrody przez ludzi, a w szczególności przez dzieci. Coraz bardziej zmniejsza się fizyczny kontakt z naturą. Sformułowanie „Syndrom braku kontaktu z naturą” czy też „Syndrom deficytu natury” w 2004 roku po raz pierwszy wprowadził Richard Louv, amerykański pisarz, eseista, dziennikarz¹. Wysunął on przypuszczenie, że wzrastająca liczba dysfunkcji rozwojowych, w sferze psychosomatycznej, może mieć swe ważne źródło w bardzo ograniczonym lub zupełnym braku kontaktu dzieci z naturą. U małych i większych dzieci oraz u młodzieży coraz powszechniejsze są problemy z nauką (np. dysleksja, dyskalkulia, dysgrafia) i komunikacją. Pojawiły się takie jednostki chorobowe, jak zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi ADHD czy zaburzenia ze spektrum autyzmu ASD. Brak ruchu na świeżym powietrzu powoduje problemy z koordynacją np.: słabe wyczucie sekwencji ruchów, słabe poczucie równowagi, problemy z orientacją przestrzenną, często może to przyczyniać się do alergii, nadwagi i agresji.

Edukacja formalna i obowiązująca w jej ramach podstawa programowa, w kwestiach przyrodniczych, zawiera przede wszystkim informacje o organizmach, o których często dzieci usłyszą tylko podczas lekcji, co nie przybliży i nie zachęca ich do obserwowania przyrody, która bezpośrednio nas otacza. Dzieci są bardzo ważną grupą odbiorców edukacji plenerowej. Z jednej strony kontakt z naturą oddziałuje na ich zdrowie, z drugiej od najmłodszych lat kształtuje jednostkę, której zadaniem będzie w przyszłości dbałość o środowisko naturalne. Szacunek do przyrody to szacunek do całości życia. Uczenie się, patrzanie, dotykanie, wąchanie, dowiadywanie się skąd się to wszystko bierze. Przyroda uczy dzieci zauważać, że nie są same, to bardzo ważny aspekt społeczny. W związku z tym, iż współczesna szkoła kładzie mały nacisk na zajęcia plenerowe, ważny staje się rodzicielski entuzjazm i świadomość pielęgnowania tego entuzjazmu. To wyzwanie dla rodziców i opiekunów, ale również dla edukacji nieformalnej realizowanej między innymi przez parki narodowe. Istnieje coraz więcej badań mówiących o tym, że dzieci bawiące się w otoczeniu przyrodniczym są bardziej kreatywne, uważne, sprawniejsze fizycznie i mają większą łatwość koncentracji. Naturalne przestrzenie stymulują nieograniczoną wyobraźnię dziecka i wspomagają jego pomysłowość oraz inwencję twórczą, co można zaobserwować w niemal każdej grupie dzieci bawiących się w otoczeniu przyrody. W edukacji nieformalnej nacisk należy położyć na te bezpośrednie relacje. Oprócz bezpośredniego zetknięcia z przyrodą w dobrze realizowanej edukacji konieczne jest również wykorzystanie nowoczesnych metod aktywizujących wszystkie zmysły. Według Robina Moora, z Uniwersytetu Północnej Karoliny, „dzieci istnieją poprzez swoje zmysły. Doświadczenia zmysłowe tworzą most między światem zewnętrznym

¹ R. Louv, *Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronić nasze dzieci przed zespołem deficytu natury*, Warszawa 2014, s. 54–55.

dziecka a jego ukrytym światem wewnętrznym, uczuciowym. Środowisko naturalne jest głównym źródłem bodźców zmysłowych, dlatego swoboda poznawania w tym środowisku przy użyciu wszystkich zmysłów, bez ograniczeń w czasie i przestrzeni, jest niezbędną do prawidłowego rozwoju życia wewnętrznego...” Dlatego tak ważnym wydaje się przełamywanie barier u małych dzieci – zejście ze ścieżki, nauka przez doświadczanie przyrody, naturalne okazy w terenie².

Udział w edukacji plenerowej pozwala wykształcić u odbiorców sześć stopni pedagogicznej dojrzałości środowiskowej³:

1. Doświadczanie i obserwowanie przyrody;
2. Rozumienie sieci ekologicznych;
3. Naukę cieszenia się obecnością w naturze;
4. Rozumienie i interpretacja zależności człowiek – przyroda;
5. Podejmowanie decyzji w zakresie kwestii środowiskowych;
6. Bycie odpowiedzialnym za przyszłość.

Trzy pierwsze stopnie są w edukacji plenerowej podstawą. Trzy kolejne wymagają dobrych programów edukacyjnych, wykwalifikowanej kadry, ale także współpracy różnych grup: dzieci, rodziców, nauczycieli, edukatorów. Istnieje wyraźna potrzeba programów edukacyjnych, które zapewniają kontakt dzieci z naturą. Kontakt, który harmonijnie zaspokaja potrzeby: orientacji w świecie, rozjaśnienia swojej własnej egzystencji, przekraczania swoich ograniczeń, rozwoju. Podczas takich zajęć dzieci i młodzież poznają przyrodę wszystkimi zmysłami, uczą się jej, badają, rysują, spotykają się z tym, co niezaplanowane, filozofują, poznają siebie i uczą się być z innymi.

Przedstawiony poniżej projekt edukacyjny, *Przyjaciel parku narodowego*, wychodzi naprzeciw takim potrzebom.

Inspiracje i podstawy teoretyczne projektowania programu

Główną inspiracją do stworzenia programu edukacyjnego *Przyjaciel parku narodowego* było poznanie i doświadczenie realizacji programu Junior Ranger w klimacie amerykańskim. Wizyty własne (rodzinne, przyjacielskie) w parkach narodowych w zachodniej części Stanów Zjednoczonych uwidoczniły pokłady emocji, pozytywnego nastawienia i rzeczywistego uczenia się otaczającego świata przez dzieci uczestniczące w programie. Widoczne w każdym obszarze – m.in. logistycznym i merytorycznym – przygotowanie amerykańskich parków narodowych do budowania klimatu odkrywania i samodzielnego uczenia się przyrody przez najmłodszych turystów, pod opieką dorosłych opiekunów (rodziców, wychowawców, nauczycieli, strażników parku) sprawiło, że nie sposób nie docze-

² *Ibidem*, s. 89.

³ B.H. Bjørnstad, *Quality standards for forest pedagogy, to achieve environmental education for sustainable development*, 2014, www.forestpedagogics.eu, s. 1–8.

nić i nie „zarazić” się pasją i działaniami realizowanymi na rzecz edukacji, na przykładzie amerykańskich parków. Funkcjonowanie programu Junior Ranger, stworzonego i popularyzowanego przez National Park Service w amerykańskich parkach sprawiło, iż ten pomysł znalazł swoje odzwierciedlenie w inicjatywie podjętej najpierw przez zespół Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (Jolanta Pułka) i Gorczańskiego Parku Narodowego (Ewa Strauchmann, Mariola Stefanik), a następnie małopolskich parków narodowych: Tatrzańskiego Parku Narodowego (Marcin Guzik, Marek Kot, Alina Sidor), Babogórskiego Parku Narodowego (Tomasz Pasierbek), Gorczańskiego Parku Narodowego (Ewa Strauchmann, Anna Kurzeja), Magurskiego Parku Narodowego (Magdalena Kuś), Ojcowskiego Parku Narodowego (Alicja Subel, Janusz Głanowski) i dwóch środowisk naukowych: Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego (Jolanta Pułka) i Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja (Magdalena Frączek).

Teoretyczne ramy dla projektowania programu wyznaczała literatura przedmiotu, bogata w różnorodne modele i ramowe propozycje, spośród których wiodącą stała się teoria Janusza Gniteckiego⁴, dotycząca konstruowania programów kształcenia stymulujących i wspierających rozwój uczniów i supernauczania⁵ oraz teoria Howarda Gardnera, dotycząca inteligencji wielorakich⁶ i pięciu umysłów dla przyszłości⁷. Nowoczesne podejście do edukacji, promujące otwartość na wyzwania, kształtowanie kompetencji połączone ze sprzyjającym środowiskiem uczenia się, stwarzającym możliwość wielokierunkowego doświadczania, „bycia w środku” zdarzeń, eksperymentowania i przeżywania wspólnie z innymi niezapomnianych chwil było tym, co przyświecało idei tworzenia ram programu przez współpracujący, interdyscyplinarny w swoim składzie zespół.

Założenia programu

W konceptualizacji programu przyjęto następujące założenia:

- ogólnodostępność – jako podstawowy element programu. Wyrazem tego założenia jest książeczka z zadaniami aktywizującymi, przekazywana wszystkim zainteresowanym uczestnikom programu. Książeczka jest dostępna w parkach narodowych, które biorą udział w programie (jest wydawana w ośrodkach edukacyjnych, kasach biletowych). W książeczce znajdują się zadania aktywizujące oraz rekomendowane atrakcje, stanowiące ofertę edukacyjną parku. Aktywności, pochodzące z oferty parku, są

⁴ J. Gnitecki, *Konstruowanie programów kształcenia stymulujących i wspierających rozwój*, Poznań 2000.

⁵ J. Gnitecki, *Supernauczanie. Perspektywy nowej edukacji*, wyd. II, Poznań 1998.

⁶ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, Warszawa 2002.

⁷ H. Gardner, *Pięć umysłów przyszłości*, Warszawa 2009.

- różnorodne, aby każdy mógł wybrać przynajmniej jedną, odpowiednią dla siebie, dostosowaną do własnych możliwości psychofizycznych.
- przejrzyste, jasne zasady uczestnictwa – stanowią one drogowskaz dla uczestników w planowaniu udziału w programie. Uczestnik może zostać Przyjacielem parku narodowego, jeśli przebędzie następującą drogę:
 - odwiedzi park narodowy;
 - pobierze bezpłatnie książeczkę *Przyjaciel parku narodowego*, z ośrodka edukacyjnego lub innych wybranych miejsc w parku (kasy biletowe, gajówki);
 - rozwiąże wybrane zadania z książeczki;
 - weźmie udział przynajmniej w jednej aktywności oferowanej przez park;
 - złoży przysięgę dbania o przyrodę i dzielenia się swoją wiedzą z innymi;
 - po zrealizowaniu programu zgłosi się do ośrodka edukacyjnego parku, aby otrzymać pamiątkowy dyplom i odznakę.
 - brak opłat – dzieci wraz z osobami dorosłymi (rodzicami, opiekunami, wychowawcami, nauczycielami) otrzymują bezpłatnie książeczkę z zadaniami aktywizującymi oraz medal afirmujący wykonaną przez dziecko pracę w programie.
 - elastyczny czas trwania programu – czas potrzebny na realizację programu to minimum jeden dzień. Polecamy planowanie udziału w programie podczas weekendowego lub tygodniowego pobytu na terenie parku.

Cele programu

Istotą programu jest wspieranie rozwoju dzieci w wieku szkolnym (I i II etap edukacyjny) oraz osób dorosłych (rodziców, opiekunów prawnych, wychowawców, nauczycieli) w obszarze społecznym (podejmowanie współpracy podczas wykonywania zadań, wspólne uczenie się, aktywne spędzanie czasu wolnego, rozbudzanie zainteresowań i ciekawości poznawczej) oraz podnoszenia jakości życia w ujęciu globalnym (postawy proekologiczne, dbanie o środowisko).

Cele programu mają charakter dwupoziomowy (ogólny, szczegółowy) i wielowymiarowy, ukształtowany w trzech obszarach działań (edukacyjnym, wychowawczym i profilaktycznym).

Ogólnym celem programu jest kształtowanie i propagowanie pozytywnych postaw społecznych i ekologicznych wśród dzieci w wieku szkolnym oraz ich rodziców/opiekunów.

Celami szczegółowymi są:

1. Rozwijanie wiedzy o przyrodzie, ze szczególnym zaakcentowaniem świata roślin i zwierząt.

2. Kształtowanie więzi z konkretnym parkiem narodowym, wyrażających się dbałością o środowisko naturalne.
3. Wzmacnianie prawidłowych zachowań względem przyrody.
4. Kreowanie pozytywnego obrazu obszarów chronionych.

Kształtowanie kompetencji kluczowych jest priorytetem edukacyjnym we wszystkich krajach na świecie, w Europie szczególnie mocno akcentowanym przez instytucje rządowe. Działania zmierzające do wypracowywania nowych sposobów uprzystępniania wiedzy, modelowania postaw przyjaznych środowisku, wpisują się zatem w szereg inicjatyw ponadnarodowych i ponadsektorowych.

Treści programu

*Nie próbujcie sprowadzić całego świata do szkoły.
Raczej weźcie dzieci na zewnątrz tam,
Gdzie ten świat naprawdę jest.*

L.B. Sharp⁸

W myśleniu o treściach bardzo mocno zaakcentowano możliwości wykorzystania otoczenia udostępnianego w parkach narodowych do eksplorowania i samodzielnego odkrywania prawidłowości rządzących światem przyrody podczas pracy w terenie.

Treści programu zostały tak zaprezentowane, aby dzieci, pod opieką rodziców, mogły rozwiązywać je bez obawy, że coś będzie zbyt trudne, nieosiągalne. Biorąc pod uwagę różnorodne możliwości psychofizyczne dzieci założono, iż wspólne wyjazdy w rodzicami/opiekunami prawnymi będą wspaniałą alternatywą do poszerzania własnych pasji i zainteresowań, spędzenia aktywnie czasu wolnego.

W systemie edukacji formalnej częstokroć brakuje sposobności do ćwiczeń terenowych, stąd dzięki treściom zawartym w programie otwiera się możliwość łączenia wyprawy do parku z praktyczną nauką, poznawaniem przyrody. Treści programu pozostają bowiem w korelacji z treściami kształcenia wskazanymi w podstawie programowej dla szkół podstawowych.

Treści programowe zostały zaprojektowane w sposób umożliwiający zgłębianie wiedzy i gromadzenie własnych doświadczeń w 3 różnych obszarach:

- przyrodniczym: przyroda ożywiona (świat roślin i zwierząt), przyroda nieożywiona (pogoda, geologia);
- społecznym: zasady i normy prawidłowego zachowania się na terenie parku narodowego;
- kulturowym: zwyczaje, miejsca, zabytki i ich architektura, legendy.

⁸ Cyt. za: K. Denek, *Szkoła w perspektywie społeczeństwa wiedzy*, [w:] *Ku dobrej szkole skoncentrowanej na uczniach*, red. J. Kuźma, J. Pułka, Kraków 2014, s. 45.

Ważnym elementem było odpowiednie dostosowanie treści do dwóch grup odbiorców – dzieci w wieku 6–8 lat (I etap kształcenia) i dzieci w wieku 9–11 lat (II etap kształcenia). Aby takie zróżnicowanie było widoczne zastosowano oznaczenia gwiazdką w odniesieniu do zadań trudniejszych, stanowiących większe wyzwanie.

Przykładowe zadania, obrazujące poszczególne grupy treści, zaprezentowano poniżej:

- Treści przyrodnicze

Z leśnego skarbczyka

Podczas wędrówki po babiogórskich szlakach warto jest zwrócić uwagę na niezwykłą różnorodność świata przyrody. Różne kształty, kolory, wielkości... Nie inaczej jest w przypadku drzew liściastych, których na stokach Babiej Góry nie brakuje. Choć najliczniej spotykany jest z pewnością buk, obok niego występuje także między innymi olsza, jarzębina, klon jawor i jesion.

Połącz w pary – gałązka (lub liść) z owocem tego samego drzewa.

Zadanie 8, Przyjaciel Babiogórskiego Parku Narodowego⁹.

Tatrzańskie podziemia

Turyście po powrocie z wycieczki do Jaskini Mroźnej pomyliły się nazwy form jaskiniowych. Pomóż mu wpisując w odpowiednie miejsca słowa: jeziorko, stalagmit, stalagnat, stalaktyt, syfon, wodospad.

Zadanie 12, Przyjaciel Tatrzańskiego Parku Narodowego¹⁰.

- Treści społeczne

Przyjaciel Parku

Przyjrzyj się turystom na rysunku. Którzy z nich szanują przyrodę i zasługują na tytuł Przyjaciela Parku Narodowego? Postaw „+” obok Przyjaciół.

Którzy z nich nie zachowują się właściwie? Postaw „-” przy tych, którzy muszą dowiedzieć się więcej o prawidłowym zachowaniu na terenie parku narodowego.

Zadanie 14, Przyjaciel Ojcowskiego Parku Narodowego¹¹.

- Treści kulturowe

Spotkanie z bacą

Pasterstwo przez kilka wieków było dla wielu mieszkańców Gorców głównym zajęciem. Obecnie wypas prowadzony jest tylko na niektórych polanach. W bacówce na Hali Długiej pod Turbaczem w okresie letnim można odwiedzić bacę i spróbować świeżego bundzu, żętycy oraz oscypka.

Jeśli chcesz poznać codzienne życie na szalasio, porozmawiaj z bacą, zadaj kilka pytań i wpisz odpowiedzi:

⁹ K. Fajak, M. Mażul, T. Pasierbek, T. Urbaniec, *Przyjaciel Babiogórskiego Parku Narodowego*, Kraków 2015.

¹⁰ M. Guzik, M. Kot, A. Sidor, *Przyjaciel Tatrzańskiego Parku Narodowego*, Kraków 2015.

¹¹ A. Subel, J. Głanowski, R. Kaźmierczak, B. Wiśniowski, *Przyjaciel Ojcowskiego Parku Narodowego*, Kraków 2015.

*Ile owiec pasie się na Hali Długiej?
Ile razy w ciągu dnia trzeba doić owcę?
Ile mleka w ciągu dnia daje jedna owca?(...)*
Zadanie 11, Przyjaciół Gorczańskiego Parku Narodowego¹².

Kraina Łemków

Kilkadziesiąt lat temu teren, na którym dziś znajduje się Magurski Park Narodowy, zamieszkały był przez Łemków. Byli to ludzie, którzy głównie w Beskidzie Niskim wybudowali swoje wioski i od lat żyli w zgodzie w przyrodę. Do tej pory istnieją wsie lemkowski, choć jest ich wiele mniej niż przed II wojną światową.

Zaznacz, które elementy świadczące o obecności Łemków w Beskidzie Niskim zaobserwowałeś w terenie (...)

Zadanie 9, Przyjaciół Magurskiego Parku Narodowego¹³.

Dzieci z młodszej wiekowej grupy (6–8 lat) realizują minimum 5 zadań z przygotowanego zestawu treści, natomiast dzieci ze starszej grupy (9–11 lat) wykonują minimum 7 zadań. Dodatkowym, ważnym do realizacji elementem jest uczestnictwo w przynajmniej jednej, oferowanej przez park narodowy aktywności, stanowiącej ofertę edukacyjną parku.

Metody pracy w programie

Metody pracy wykorzystywane w programie emanują różnorodnością i otwartością dla oraz na wszystkich. Każdy uczestnik programu może być osobą projektującą swój własny kształt i przebieg programu, w zależności od pomysłowości i zainteresowań.

Program stanowi jedynie narzędzie w rękach uczestnika. Wszystkie osoby wokół (rodzice, nauczyciele) tworzą warunki do gromadzenia nowych doświadczeń, kreują możliwości przeżywania, odczuwania, emocjonalnego odbioru świata przez podmiot poznający świat. Obok podstawowego elementu programu – jakim jest książeczka z zadaniami – każdy uczestnik może tworzyć własne dokumenty, przypominające mu bycie przyjacielem parku (rysunki, dzienniki, piosenki, filmiki, fotoreportaże). Jest to element metody aktywnego projektowania działań edukacyjnych.

Metodę aktywnego projektowania działań edukacyjnych stosował zespół projektowy w pracy nad programem. Zastosowano ją przy współdziałaniu uczniów, studentów i nauczycieli. Zasięgnięto opinii zaprzyjaźnionego kręgu znajomych, rodziców oraz pracowników naukowych i praktyków (edukatorów).

Jednym z przykładów takiego współdziałania był proces kreowania przy-

¹² A. Kurzeja, M. Stefanik, E. Strauchmann, K. Popko-Tomasiewicz, *Przyjaciół Gorczańskiego Parku Narodowego*, Kraków 2015.

¹³ M. Jurowska, M. Kuś, A. Nowak, U. Olchawa, S. Skauba, *Przyjaciół Magurskiego Parku Narodowego*, Kraków 2015.

sięgi. Propozycje złożone przez studentów Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego i studentów Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja, opracowane w małych grupkach, omówione zostały podczas zajęć z całą grupą, a w następnej kolejności przez zespół projektowy. Przykłady propozycji i końcówką – wybraną przez zespół przysięgę – przedstawiamy poniżej:

1. Jestem dumny Przyjacielem Parków i obiecuję chronić je bez ustanku,
Uczę się o nich stale i dążę do celu wytrwale.
Dbam o lasy i góry, o wszystkie zasoby natury,
Ślubuję dziś w chwale dbać o przyrodę stale.

2. Dzięki Tobie nauczyłem się dbać o przyrodę.
Wiem, że papierki, butelki, bambosze będę wrzucać w odpowiednie kosze.
Będę zbierał papiery i dbał o czystość rekreacyjnej sfery.
Nauczę innych porządku w każdym zakątku.
Jestem dumny z tego, co zrobiłem i innych zachęciłem.

3. Uczę się od młodych lat,
Jak o mą przyrodę dbać,
Jestem dumny z otoczenia,
Które chronię i przemieniam.
Mówię innym, jaki piękny jest nasz świat, o który trzeba dbać.
Będę nadal chronił ziemię,
I będę jej wiernym przyjacielem.

4. Uroczyście przysięgam dbać i chronić przyrodę.
Jestem dumny, że mogę stać na jej straży.
Ślubuję chronić wszystkie Parki Narodowe i Pomniki Przyrody
Oraz przekazywać swoją wiedzę innym.
Od dziś będę prawdziwym Przyjacielem Parków.

5. Jako przyjaciel parku narodowego ślubuję:
Dbać o każde drzewo w parku,
Korzystać z wyznaczonych ścieżek,
Dbać o czystość w lesie,
Przekazywać miłość do przyrody innym.

6. Przyjacielem parku narodowego przyrzekam być,
Dbać, szanować i pomagać mu żyć,
Zasad ochrony zawsze przestrzegać
I dawać innym przykład jak to robić trzeba.

7. Uroczyście przysięgam
Stać na straży porządku natury,
Szanować zwierzęta i rośliny,
Pogłębiać swą wiedzę,
By być jak najlepszym przyjacielem parku.

Przysięga Przyjaciela Parku – efekt końcowy
Uroczycie przysięgam dbać o przyrodę,
Jestem dumny, że mogę stać na jej straży,
Chcę swoją wiedzę przekazywać innym,
Będę prawdziwym Przyjacielem
Ojcowskiego Parku Narodowego

Metody aktywizujące, mimo wielkiego zapotrzebowania na zmianę podejścia do edukacji, wciąż nie są stosowane na szeroką skalę. Z badań, które były przeprowadzone w maju 2009 roku, przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”¹⁴ wynikało, że:

– Wśród badanych nauczycieli nadal dominuje tradycyjny model kształcenia w naukach przyrodniczych, opierający się na biernym przekazywaniu wiedzy (referat, praca z podręcznikiem, oglądanie filmu). w mniejszym stopniu uczniowie podstawówek i gimnazjów uczeni są poprzez samodzielne dochodzenie do wniosków na drodze doświadczeń empirycznych. Mały nacisk kładziony jest również na samodzielne interpretowanie i wykorzystywanie wyników badań.

Ponadto w kolejnym wniosku stwierdzono, iż:

– Wśród przebadanych nauczycieli dominuje przekonanie, że oferta zajęć pozaszkolnych skierowana jest głównie do nauczycieli przedmiotów humanistycznych. w przypadku nauk ścisłych jest ona dość uboga. Najtrudniej w ocenie nauczycieli zorganizować wyjścia związane z matematyką. Jest to o tyle istotne, że większość nauczycieli traktuje wyjścia nie jako pustą rozrywkę, ale jako uzupełnienie i kontynuowanie lekcji¹⁵.

Zaprezentowane w raporcie przekonania sprawiły, że z tym większym entuzjazmem podejmowano działania na rzecz zmiany myślenia o reaktywnym nauczaniu przyrody (tylko w warunkach klasy szkolnej, budynku szkolnego z wykorzystaniem głównie metod podających). Szansą na zmianę było zastosowanie metod aktywizujących i eksperymentów, umożliwiających prowadzenie doświadczeń własnych pod opieką osób dorosłych (rodziców, nauczycieli, opiekunów) w programie funkcjonującym w systemie pozaszkolnym.

Zwrócono szczególną uwagę na zastosowanie w programie metod aktywizujących. Ich wartość w edukacji jest nie do przecenienia, szczególnie dzięki takim ich zaletom jak:

- rozwijanie kreatywności, twórczości;
- rozwijanie samodzielności myślenia, potencjału intelektualnego;
- sprzyjanie integracji grupy, współpracy, dyskusji;
- przygotowywanie do uczestnictwa w życiu społecznym;

¹⁴ Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” 2009. *Wykorzystanie eksperymentów i metod aktywizujących w nauczaniu – problemy i wyzwania*, <http://www.kopernik.org.pl/prasa/n/wykorzystanie-eksperymentow-i-metod-aktywizujacych-w-nauczaniu-wnioski-z-badan> [dostęp: 22.10.2015].

¹⁵ *Ibidem*.

- uczenie odpowiedzialności, podejmowania decyzji;
- gromadzenie własnych doświadczeń;
- sprzyjanie trwałości uzyskanych efektów uczenia;
- wzmacnianie wiązania wiedzy z różnych obszarów, przedmiotów z realnym życiem.

Metody aktywizujące stawiają w centrum osobę uczącą się – jest ona podmiotem aktywnym, działającym, zdobywającym wiedzę poprzez gromadzenie doświadczeń, odkrywanie prawidłowości tkwiących w realnym świecie.

Przyjęcie tej perspektywy wspólnego uczenia się może sprawić, że podejmowane działania pozostaną na długo w pamięci osób z nich korzystających.

Elementami wzmacniającymi i utrwalającymi ten rodzaj myślenia jest zastosowanie metod nagradzania i afirmacji po zakończeniu udziału w programie przez uczestnika. Zdobycie wiedzy o danym parku narodowym, poszerzenie własnych umiejętności, prezentowanie właściwych, względem przyrody, postaw jest nagradzane przez pracowników parku medalem i dyplomem. Pamiątkowe odznaczenia, będące uhonorowaniem pracy w programie, oddziałują na sferę emocjonalną i są niezwykle wdzięcznym oraz trwale zapamiętywanym przez uczestników momentem.

Promocja programu

Piknik rodzinny w Parku Jordana w Krakowie

Piknik odbył się 12 kwietnia 2015 r. Został on zorganizowany przez Fundację im. Zofii i Witolda Paryskich, która pozyskała na ten cel środki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie (WFOŚiGW). W dziesięciu przygotowanych namiotach zajęcia edukacyjne prowadzili pracownicy ze wszystkich małopolskich parków narodowych, pracownicy i studenci z Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego oraz Krakowskiej Akademii im. Frycza Modrzewskiego, a także policjanci z Komendy Wojewódzkiej, którzy mówili o bezpieczeństwie. Dodatkowo było to miejsce, w którym krakowianie mogli dowiedzieć się o działaniach WFOŚiGW zmierzających do poprawy środowiska w Małopolsce i programach dofinansowań działań proekologicznych, z jakich mogą skorzystać.

Centralnym miejscem spotkań i aktywności, przygotowanych dla dzieci i ich rodziców w trakcie trwania Pikniku (poza namiotami indywidualnymi), była scena z nagłośnieniem. Na scenie zorganizowano aktywności grupowe dla wszystkich uczestników. Znajdowały się wśród nich propozycje wszystkich współorganizatorów.

Ojcowski Park Narodowy rozpoczął, jako pierwszy, zajęcia zorganizowane, w których zaprosił dzieci do wspólnego odkrywania sekretów przyrody najmniejszego parku narodowego w Polsce! W programie, przygotowanym przez park, były m.in. gry planszowe i parkowe zagadki, a także nietoperzowy konkurs.

Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego zaprosiła następnie wszystkich zgromadzonych gości do następujących aktywności: *Zumba Kids*, *Baw się z nami* – lepienie zwierząt i roślin z plasteliny, *Kalambury przyrodnicze*. Wszystkie dzieci oglądały następnie pokaz *Jojo na polanie* i malowały obrazki, zatytułowane: *Mój Dzień Ziemi – kredką malowany*.

W kolejnym spotkaniu aktywności prezentował Gorczański Park Narodowy, który zapoznał uczestników Pikniku z niektórymi mieszkańcami Gorce, a następnie zabrał ich w tajemniczy świat zapachów, dźwięków i obrazów, które wypełniają puszcę karpacką.

Babiogórski Park Narodowy – podczas półgodzinnego wejścia na scenie – zaprosił do wspólnej zabawy i poznawania Babiej Góry: można było sprawdzić swoją wiedzę przyrodniczą w “Kole Fortuny” i “Zwierzęcych kalamburach” lub też przekonać się, jak niełatwe jest “Zimowe dokarmianie”, “Zbieranie zapasów” czy “Pakowanie plecaka”.

Magurski Park Narodowy zaprezentował osobliwości przyrodnicze i geograficzne swojego parku – każdy mógł sprawdzić swoją wiedzę i uruchomić wyobraźnię! Gry i zabawy inspirowane były magurską przyrodą z wykorzystaniem naturalnych elementów, jedną z nich była gra zręcznościowa “orlikowy twister”.

Kolejnym punktem programu był pokaz sztuk walki Krakowskiej Szkoły Wu Shu, pod opieką trenera Michała Adamowicza, podczas którego zaprezentowano style różnorodnych zwierząt: modliszki, tygrysa, małpy. Odgłosy i ruchy zwierząt, naśladowane przez najmłodszych uczestników, stanowiły dużą atrakcję i dozę humoru.

Aktywności sportowe były także elementem Ekobiegow, adresowanych do różnych grup odbiorców: przedszkolaków, dzieci ze szkół podstawowych, uczniów szkół gimnazjalnych. Zakończenie ekobiegow wiązało się z nagradzaniem zwycięzców, wręczaniem dyplomów i pamiątkowych medali.

Tatrański Park Narodowy zaprosił następnie do wspólnego budowania wielkiej makiety Tatrzańskiego Parku Narodowego, rozmów o zasadach, obowiązujących na terenach chronionych, o organizmach, jakie występują na terenie parku.

Ważnym elementem promującym program *Przyjaciół parku narodowego* było przygotowanie specjalnych zadań dotyczących parków narodowych. Zadania te wydrukowane były na osobnych kartkach i rozdawane na stoiskach poszczególnych parków, gdzie dzieci miały możliwość ich wypełnienia. Po poprawnym rozwiązaniu zadań uczestnicy otrzymywali pamiątkową pieczęć. Po zgromadzeniu kompletu zadań uczestnicy otrzymywali pamiątkowe medale i dyplomy, które wręczali studenci dwóch krakowskich uczelni. Zadania do wykonania podczas pikniku odpowiadały poziomowi trudności oraz sposobowi przygotowania tym, które znalazły się w zaprojektowanych w programie, *Przyjaciół parku narodowego*, książeczkach małopolskich parków.

Piknik został zwieńczony podziękowaniem wszystkim uczestnikom za ich przybycie i wspólną zabawę. W ciągu sześciu godzin trwania pikniku przez nasze miasteczko przewinęło się ok. 3.200 osób, były to głównie rodziny z dziećmi, czyli grupa docelowa, do której kierujemy nasz program edukacyjny.

Wydarzenie to zostało objęte honorowym patronatem przez Wojewodę Małopolskiego – Jerzego Millera, Marszałka Województwa Małopolskiego – Marka Sowę, Prezes Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie – Małgorzatę Mrugałę, oraz Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska – Pawła Ciećko.

Strona internetowa/facebook

Równocześnie z uruchomieniem programu rozpoczęła swoją działalność strona internetowa przyjacielpn.pl. Celem tej strony było przekazanie podstawowych informacji o programie oraz parkach biorących w nim udział, a także poinformowanie o tym, w jaki sposób można zostać przyjacielem parku narodowego i gdzie można odebrać książeczki oraz medale. Na stronie zamieszczono także materiały w postaci plakatów i ulotek oraz filmu informacyjnego.

Strona ma charakter stateczny, założono bowiem, że wszelkiego rodzaju aktualności będą się pokazywały na profilu facebook Przyjaciół parku narodowego. Funpage programu został uruchomiony w okresie wakacyjnym, prezentowane na nim były informacje o poszczególnych atrakcjach proponowanych przez parki narodowe, a także ciekawostki przyrodnicze z poszczególnych parków. W ciągu pierwszych czterech miesięcy działalności liczba użytkowników śledzących profil osiągnęła poziom 437 osób.

W okresie od 1.07 do 31.10 opublikowano 58 wiadomości, a ich całkowity zasięg to prawie 300 tysięcy użytkowników facebooka. Ważnym elementem wiadomości, a czasami nawet podstawowym, były zdjęcia lub filmy.

Filmy

W ramach popularyzacji projektu powstały krótkie filmy promocyjne o każdym z parków narodowych oraz dwa niezależnie przygotowane o całym programie. Pierwszy z filmów powstał w studio filmowym Krakowskiej Akademii i prezentował poszczególne etapy programu omówione przez pracowników naukowych uczelni i Ojcowskiego Parku Narodowego. Kolejne filmy powstały we współpracy z pracownikami edukacyjnymi wszystkich parków zaangażowanymi w stworzenie programu. Zgodnie z założeniem przedstawiały one wszystkie atrakcje proponowane jako aktywności w poszczególnych parkach oraz pokazywały miejsca, w których można odebrać książeczki i medale. Filmy opublikowane są w Internecie i można je odnaleźć na profilu facebook programu.

Realizacja programu *Przyjaciół parku narodowego* w małopolskich parkach narodowych

Realizacja programu rozpoczęła się podczas tzw. długiego majowego weekendu w 2015 roku. Pięć małopolskich parków narodowych (BgPN, GPN, MPN, OPN, TPN) rozpoczęło informowanie o programie turystów, przebywających na terenach swoich parków oraz wydawało książeczki dzieciom, zainteresowanym udziałem. W ciągu całego sezonu letniego w programie wzięło udział ponad 30 tysięcy dzieci, wydano 2760 medali. Stopień powrotów po medal, w przypadku wszystkich parków, wyniósł 24%. Szczegółowe dane w rozbiciu na poszczególne parki narodowe prezentuje tabela, zamieszczona poniżej.

Tabela nr 1. Poziom uczestnictwa w programie *Przyjaciół parku narodowego* w 2015 roku

Park Narodowy	Liczba uczestników programu – ogółem	Liczba uczestników, którzy ukończyli program – dane liczbowe	Liczba uczestników, którzy ukończyli program – dane procentowe
Babiogórski	2563	1660	65%
Gorczański	1800	100	6%
Ojcowski	1900	500	26%
Magurski	1.200	500	42%
Tatrzański	22.800	4.370	19%
SUMA	30.263	7.130	24%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zgromadzonych przez pracowników małopolskich parków narodowych, biorących udział w programie.

Podsumowanie

Obszary przyrodniczo cenne, jakimi są małopolskie parki narodowe, to wspaniałe miejsce do realizacji działań o charakterze edukacyjnym. Poszerzenie stałej oferty parków o program edukacyjny *Przyjaciół parku narodowego* stawia te instytucje w czołówce placówek działających na polu edukacji przyrodniczej. Wędrówki terenowe, odwiedzanie miejsc wyjątkowych pod względem przyrodniczym i historycznym pomaga w niwelowaniu deficytu kontaktu z naturą,

budowaniu więzi z rodzimą, przyrodą i szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Udział w tym programie to realizacja wspomnianych we wstępie sześciu stopni dojrzałości środowiskowej – przede wszystkim u najmłodszych, dzieci w wieku szkolnym, ale także u rodziców, opiekunów i nauczycieli. Pobyt w parku narodowym to doświadczanie przyrody i nauka cieszenia się obecnością w naturze. Rozwiązywanie zadań z książeczek wymusza obserwowanie przyrody i poznawanie sieci ekologicznych, a w następstwie zrozumienie zależności człowiek – przyroda.

Końcowy element programu, czyli składanie przysięgi, to realizacja najwyższych stopni dojrzałości środowiskowej – podjęcia się zobowiązania dbałości o środowisko i bycia odpowiedzialnym za jej przyszłość.

